

Nominasjon til Norges Dokumentarv fra Norsk Industriarbeidermuseum

1. «Rjukan Salpeterfabriker Avskedigede Arbeidere 1911 O. v.»

(URN: nb-NIA_arkiv1000000015425)

1.1: Sammendrag

Dokumentet er et personregister over forhenværende, oppsagte ansatte og et register over personer som ikke skulle gis ansettelse ved bedriften. Dokumentet har gjerne vært kjent som ei svartebok, svartkatten eller ei svarteliste. Det inneholder opplysninger om i hovedsak arbeidere i årene 1911 og 1912 og er delvis ført lokalt av funksjonærer ved fabrikken, men er også en sammenstilling av opplysninger gitt av andre virksomheter innenfor konsernet, muligvis arbeidsgiverorganisasjonen og andre bedrifter. Registeret er et eksempel på en stor arbeidsgivers system for å føre kontroll med hvem som kunne jobbe ved bedriften, og det angir forholdsvis mange forskjellige grunner for svartelisting: Alt fra «fyll og skoft» til «opvigler». Det er litt uklart i hvilken grad dette var en effektiv kontrollfunksjon, men det foreligger anekdoter om at lokal utestengelse gjorde at hele familie måtte flytte fra byen. I en periode med økonomisk nedgang og stor arbeidsløshet, kan et slikt register vært til god nytte for bedriftens ledelse. Et fåtall slike registre er kjent og bevart.

1.2: Opplysninger om søker

Norsk Industriarbeidermuseum er et museum, men anser seg også ifølge sitt eget planverk og stiftelsens vedtekter (§ 7) som en arkivinstitusjon. Ifølge stiftelsens styrebehandlede *Plan for bevaring av privatarkiver ved Norsk Industriarbeidermuseum* (side 3): «Museet er og har vært en depotinstitusjon for historiske privatarkiv.» Det er et helt sentralt premiss for NIA at innsatsen styres etter arkivfaget og holdes adskilt fra andre fagbaserte tradisjoner innenfor kulturbevaringsfeltet.

Museet bevarer og formidler allerede flere privatarkiver fra industrien, arbeiderbevegelsen, personer og andre, og vil fortsette innsamlingsarbeidet da vi i overskuelig framtid har tilgjengelige ressurser til å øke bestanden av arkiver. NIA har en strengt definert rolle knyttet til bevaring og formidling av kun privatarkiver og vil videreutvikle denne rollen i framtida i størst mulig bredde.

I løpet av 2012 vil NIA har cirka 1000 hyllemeter bevarte og tilgjengeliggjorte arkiver fra privat sektor

1.2.1: Søkers navn

Stiftelsen Norsk Industriarbeidermuseum

1.2.2: Tilknytning til nominerte dokumentarv

Forvalter av Hydro Rjukans arkiver (deponert av ASA Norsk Hydro)

1.2.3: Ansvarlig for nominasjonsprosessen:

Kjetil H Djuve, arkivar og konservator

1.2.4: Kontaktinformasjon

Norsk Industriarbeidermuseum v/ Kjetil H Djuve, Vemork, 3660 RJUKAN

E-post: kd@nia.vemork.no Telefon: 35099010/48078642

1.3: Identifikasjon og beskrivelse av dokumentene

1.3.1: Navn og plassering

«Rjukan Salpeterfabriker Avskedigede Arbeidere 1911 O. v.» (Protokoll over oppsagte ved Rjukan Salpeterfabrikker). Hydro Rjukans arkiver - NIA/A-1108/Ad/L0021

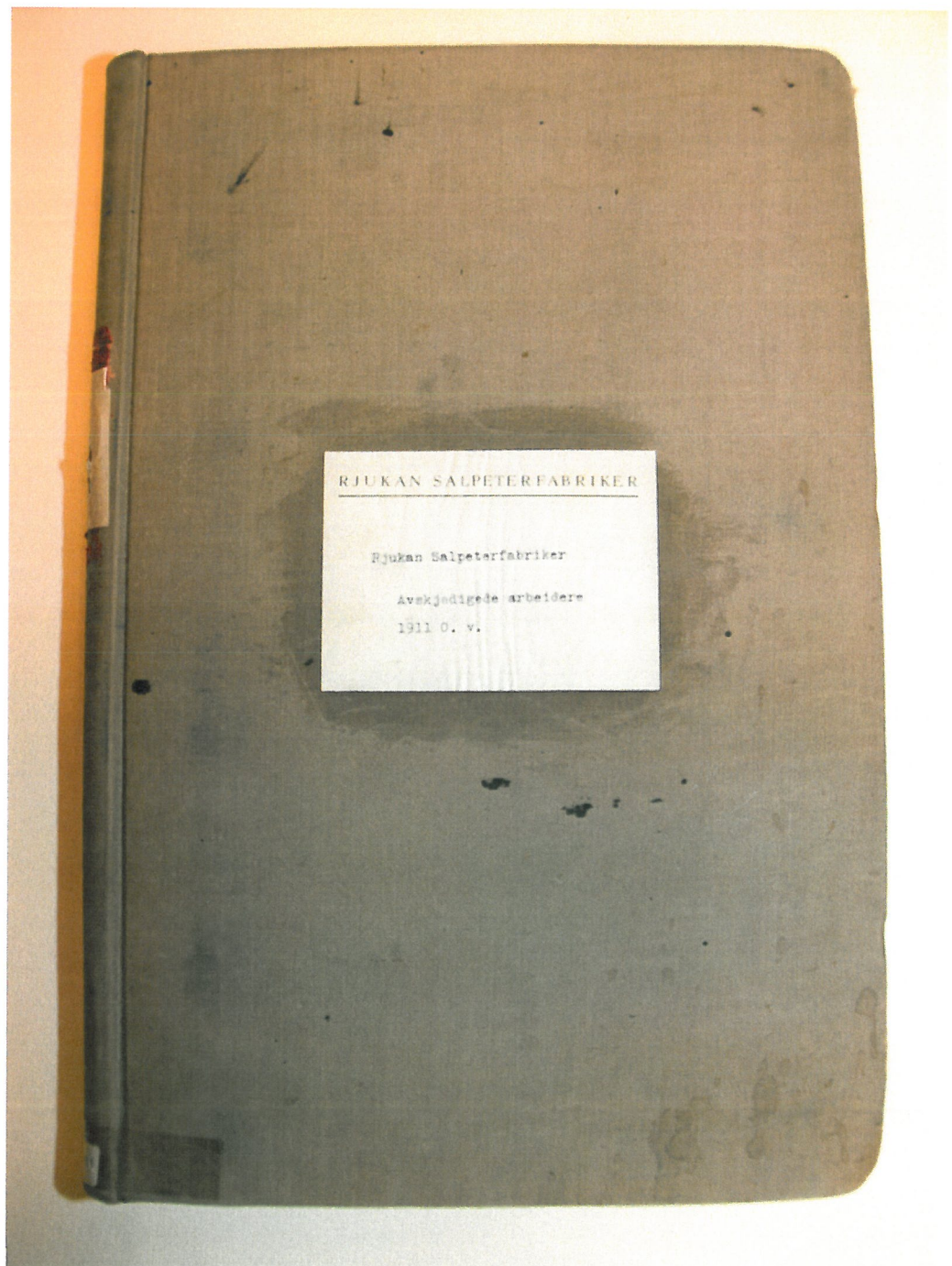
1.3.2: Beskrivelse

Dokumentet er del av arkivet med nummer 1108, navngitt Hydro Rjukans arkiver, og er en protokoll i en serie med mannskapsprotokoller (registre over ansatte). Registeret er ført inn i en protokoll som i utgangspunktet var alfabetisert. I alt 543 sett med personopplysninger er ført inn.

Registeret er ført alfabetisk på etternavn og angir datoer samt en begrunnelse for oppsigelsen, men omtrent halve registeret ser ut til å være basert på eksterne opplysninger og er nok en liste over svartelistede som aldri hadde hatt ansettelse på Rjukan. Begrunnelsene for avskjedigelse og ansettelsesnekt er flere – både fyll, manglende evner samt arbeidskapasitet er angitt – men det forekommer også eksempler som i dag ville virke problematiske. For eksempel ble streikeledere, streikere og «opvigliere» sagt opp. Tabell 1 i Kjeldstadlis artikkel fordeler for øvrig oppsigelsesgrunnene i grupper.

Arkivkatalogen ble produsert i løpet av 1996 av Norsk Industriarbeidermuseum, og denne beskrivelsen ble overført til ASTA i 2010 og utgjør i dag kjernen av den publiserte katalogen på arkivportalen. Arkivet er etter avtale deponert av ASA Norsk Hydro ved museet.

De aktuelle dokumentene (protokollen) er i god stand og har rimelig gode oppbevaringsvilkår ved museets magasin på Vemork.

Bilde 1: Protokollens forside

©Norsk Industriarbeidermuseum / Foto: Ingelinn Kårvand

[illegible]

Bilde 2: Registerblad A i protokollen
©Norsk Industriarbeidermuseum / Foto: Ingelinn Kårvand

Bibliografi:

Bull, Edvard. Norsk folkemuseums serie arbeidsfolk forteller: Renhårig slusk (Oslo: Tiden forlag, 1961), side 196-97.

Kjeldstadli, Knut. «Svarte bøker og seddelkataloger – et frygtelig våben mot en helt forsvarsløs arbeider» Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie: 2/1982 (Oslo: Pax), side 137 – 160.

1.4: Begrunnelse for innskrivelse i Norges dokumentarv

1.4.1: Autentisitet

Dokumentene er bekreftet å være autentiske ved at personopplysninger er kryssjekket med andre registre i samme serie og med mannskapsprotokoller tilhørende Hydro Rjukan arkiver. Serien med mannskapsprotokoller eller de registerne bedriften førte etter 1906, viser kontinuitet i de systemene man brukte for å føre oversikt med ansatte ved forskjellige anlegg og i fabrikkene.

1.4.2: Betydningen for Norge

I en periode med spesielt hurtig industrialisering av landet og stor utvikling innenfor den elektrokjemiske industrien er disse dokumentene med på å dokumentere en av baksidene ved etablering av et stort og nytt industrikonsern. Dette er et vesentlig trekk ved landets økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle utvikling etter 1905. Baksidene ved de spesielt raske endringene ved etablering av de ensidige industristedene er av spesielt stor betydning for Norges kulturarv.

Konkret: Dokumentene er representasjoner på bedriftsledelsens og kapitaleiernes behov for å øve vesentlig kontroll med sine arbeidere. Etablering av store arbeidsplasser og industribedrifter resulterte blant annet i upersonlige byråkratiske ordninger for å forvalte ansettelsesforhold og disiplinere arbeidere som lønnsinntagere. Dette og annet peker i retning av at disse dokumentene er gode kilder til forståelse av sosiale og kulturelle forhold i tida før første verdenskrig.

Dokumentene har derfor nasjonal betydning som en forholdsvis unik kilde og representasjon for relasjoner mellom sosiale klasser og mellom arbeid og kapital. Hvis dokumentene går tapt, vil sentrale biter av Rjukan Salpeterfabrikkers oppgaver over ansatte ha vesentlig mindre verdi, da eksempler på konflikter mellom arbeidstaker og bedrift ville bli borte. Stedets sentrale rolle i nasjonal arbeidebevegelse vil i så måte ha minsket verdi som historisk fenomen, da kildegrunnet til forståelse av fortida ville ha tapt et vesentlig dokument.

1.4.3: Verdikriterier

Dokumentene oppfyller kriteriet tid, da det er en alfabetisk liste over sosiale, kulturelle og politiske tilfeller – enkeltmennesker – i 1911 og 1912 – som skulle nektes ansettelse ved en av landets største bedrifter. Blant annet skulle navngitte streikeledere fra streikene sommeren 1908 mot Hydros jernbaneanlegg stenges ute.

Stedskriteriet er oppfylt fordi dokumentet er skapt på Rjukan som er et tydelig eksempel på det moderniserende Norge etter 1905, både som ny type eksport-fokusert elektrokjemisk industristed og som et viktig og innflytelsesrikt maktsenter for arbeiderbevegelsen.

Kriteriet mennesker er oppfylt fordi det gir et innblikk i den sosiale og kulturelle relasjonen mellom funksjonærer og industriledere fra middelklassen og medlemmer av andre sosiale lag, deriblant arbeiderklassen.

1.4.4: Unikhet, integritet, trussel og bevaring

Som lokal «svarteliste» er dette et av få kjente registre, og det er i så måte svært unikt. Registeret mangler ingen blad, og praktisk talt alle protokollens nedtegnelser kan leses. Registeret er med andre ord bevart intakt. Dokumentene er på ingen måte i fare eller er truet. En relevant bevaringsplan er laget og ligger vedlagt nominasjonen.

1.5: Juridiske forhold

1.5.1: Eier av dokumentene er ASA Norsk Hydro. Avtale om deponi er underskrevet av det forhenværende Hydro Rjukan fabrikker. Kontaktperson: Halvor Bø, PMP, Head of Department, Finance.

1.5.2: Forvaltning

Dokumentene inngår i et deponert arkivmateriale ved Norsk Industriarbeidermuseum, og dette museet forvalter materialet.

1.5.3: Tilgang til arkivet dokumentene tilhører, er klausulert og skal godkjennes av deponenten. Museet forvalter adgangen og legger fram søknader om innsyn overfor ASA Norsk Hydro.

1.6: Bevaringsplan

Prosessene knyttet til bevaring av dokumentene foreligger i stor grad etter at Plan for privatarkiver ved NIA blei godkjent av stiftelsens styre i mars 2010. Noen spesialiserte oppgaver og kompetansefelt er ikke tilgjengelig ved arkivtjenesten og er ikke behandlet i planen. Arkiv på NIA har i dag 2 årsverk. Manglene inkluderer blant annet: Konserveringseksptise samt katastrofestrategier. I løpet av 2012 vil dette tas opp til behandling i museet nye plan for magasiner.

Hele planen legges ved nominasjonene som vedlegg nr. 1.

1.7: Konsultasjon og samtykke

Museet har på forhånd konsultert komiteen og sekretariatet i Kulturrådet om denne nominasjonen.

1.7.1: Samtykke

Eier av dokumentet har gitt sitt samtykke til denne nominasjonen. Dette er gitt av ASA Norsk Hydro ved Halvor Bø, PMP, Head of Department, Finance.

Forvalter av dokumentet – NIA – fremmer selv nominasjonen.

1.8: Risikovurdering

Dokumentene er per dags dato ikke truet og oppbevares trygt.

De utsettes ikke for syreholdig papir og utsettes ikke for nedbrytende lys. Museets magasiner har adekvat skallsikring og rimelig god klimastyring, med unntak av utfordringen det er å holde fuktigheten stabil i sommerhalvåret. Temperaturen kan styres gjennom hele året. Vinterstid kan luftfuktigheten i magasinet styres til ca 45% luftfuktighet.

Uhjemlet tilgang til dokumentene gis ikke.

Risikoen bør ytterligere senkes ved å etablere elektronisk adgangskontroll, sikre himlingen i magasinet ytterligere og etablere mulighet til å kontrollere magasinets luftfuktighet sommerstid. Tidligere praksis med å bruke magasinet som mottakssted for nye tilvekster og aksesjoner er en uheldig ordning som er under avslutning.

1.9: Vurdering av bevaring

Dokumentenes tilstand er forholdsvis stabil. De utsettes ikke for nedbrytning av seg selv eller er utsatt for ytre trusler som kan virke ødeleggende. Dokumentene blei inntil 1995/96 oppbevart som del av brevarkivet på Hydro Rjukan fabrikk og blei da overført til Norsk Industriarbeidermuseums arkiv. Aktuell bevaringsstrategi er forebyggende konservering. Aktiv konservering er pt ikke nødvendig. Skulle aktiv konservering bli nødvendig, må en slik tjeneste kjøpes eksternt. Arkiv på NIA ved arkivaren nevnt i dette dokumentet har bevaringsansvaret etter oppdrag fra museets ledelse.

1.10: Resultatet av nominasjonen

Norsk Industriarbeidermuseums engasjement for dokumentarven er knyttet til at vi generelt ønsker at arkivene skal få økt oppmerksomhet og allment kan bli oppfattet å ha svært stor verdi. Spesielt ønsker vi alle ordninger velkommen som kan øke oppmerksomheten rundt bevaring og formidling av privatarkiver.

For Tinn og Notodden kommuner, som er til vurdering som verdensarvsteder, ville det på kort sikt være nyttig å få konkrete dokumenter plassert på listen over Norges dokumentarv. Et slikt resultat ville bidra til oppslutning om, forståelse for og en ide om framdrift i arbeidet med verdensarven.

Denne nominasjonen er presentert av:

Kjetil H Djuve, arkivar

Jan-Anders Dam-Nielsen, direktør

..... Vemork 15/09/2011

..... Vemork 15/09/2011

Vedlegg: 1 – Plan for privatarkiv ved Norsk Industriarbeidermuseum

Revolusjonsfanen fra Rjukan © Norsk Industriarbeidermuseum / Foto: Per Berntsen (2006)

Nominasjon til Norges Dokumentarv fra Norsk Industriarbeidermuseum

2. Revolusjonfanen fra Rjukan (Museumsnummer: IA 02261)

2.1: Sammendrag

Revolusjonsfanen er sannsynligvis Norsk Industriarbeidermuseums samlingers best kjente objekt, og er bærer av et velkjent motiv som ofte assosieres med arbeiderbevegelsens mest radikale fase i tida etter første verdenskrig. Dette dokumentet er malt på et slags tekstil eller lerret og ble brukt ved en lang rekke av arbeiderbevegelsens markeringer i tida etter 1918 eller 1919. Fanen er sannsynligvis bestilt, utformert og laget på Rjukan og ble i flere år brukt ved den lokale arbeiderbevegelsens markeringer. Den har senere blitt bevart og formidlet ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo, og har på lån har vært utstilt i Russland og i Galleri F15.

1.2: Opplysninger om søker

Norsk Industriarbeidermuseum er et museum, men anser seg også ifølge sitt eget planverk og stiftelsens vedtekter (§ 7) som en arkivinstitusjon. Ifølge stiftelsens styrebehandlete *Plan for bevaring av privatarkiver ved Norsk Industriarbeidermuseum* (side 3): «Museet er og har vært en depotinstitusjon for historiske privatarkiv.» Det er et helt sentralt premiss for NIA at innsatsen styres etter arkivfaget og holdes adskilt fra andre fagbaserte tradisjoner innenfor kulturbevaringsfeltet.

Museets samlinger er forholdsvis små, men inkluderer noen titalls eksemplarer av arbeiderfaner. Revolusjonsfanen – også kjent som demonstrasjonsfanen – er ubestridt den mest kjente, og dens motiv er en gjenganger som illustrasjon i historiske bokverk.

1.2.1: Søkers navn

Stiftelsen Norsk Industriarbeidermuseum.

1.2.2: Tilknytning til nominerte dokumentarv

Museet er eier av fanen.

1.2.3: Ansvarlig for nominasjonsprosessen:

Kjetil H Djuve, arkivar og konservator

1.2.4: Kontaktinformasjon:

Norsk Industriarbeidermuseum v/ Kjetil H Djuve, Vemork, 3660 RJUKAN

E-post: kd@nia.vemork.no Telefon: 35099010/48078642

1.3: Identifikasjon og beskrivelse av dokumentene

1.3.1: Navn og plassering

Revolusjonsfanen fra Rjukan (IA 02261). Fanen er plassert i utstillingen *Industristedet Rjukan* på museet.

1.3.2: Beskrivelse

Revolusjonsfanen er del av NIAs gjenstandsamling og har museumsnummer IA 02261. Beskrivelsen av fanen er ikke oppdatert, men katalogopplysningene – ført i Primus - ligger som vedlegg nr. 2 til nominasjonen. En artikkel fra 2011 om fanens opphav ligger som vedlegg nr. 3 til nominasjonen.

Fanen er laget av lerret, og motivet og tegnene er malt på dette. Slagordenene, symbolene (våpnene, det røde flagget og fakkelen), personene, landskapet og byen gir sammen et tydelig budskap: Sosialistisk revolusjon er veien til frihet.

Fanen er malt av en lokal arbeiderkunstner – Oscar Løvaas – og muligens laget på bestilling av Albert Sund og/eller den stedlige Jern og Metallarbeiderforeningen.

Fanen tilstand er noe uklar, den framstår som skadet (bleknet) av lys og har en del fysiske skader (rifter), og det anbefales at museet i løpet av kort tid får vurdert den av kyndig tekstilkonservator.

Fanen blei lenge oppbevart lokalt i Folkets Hus før den blei overført til Arbark i Oslo mot slutten av 1970-tallet. Mot slutten av 1980-tallet blei fanen gitt tilbake til opphavsstedet da Norsk Industriarbeidermuseum åpnet.

Bibliografi:

AOF. Vi har gått under faner og flagg. Et utvalg av arbeiderbevegelsens faner (Oslo: AOF, 1981)

Bjørnson, Øyvind. På klassekampens grunn (1900 – 1920), bind II av Arbeiderbevegelsens historie i Norge (Oslo: Tiden forlag, 1990)

Rjukan Arbeiderblad: 11/05/1982 side 2: «Arbeiderfaner på Rjukan: Oscar Løvaas' revolusjonsfane»

Referanse:

Arbeiderbevegelsens Arkiv og bibliotek, Folkets Hus, Oslo

1.4: Begrunnelse for innskrivelse i Norges dokumentarv:

1.4.1: Autentisitet:

Fanens autentisitet er bekreftet både i forhold til de fortellingene som er overlevert om den, men også ved at den vises på bilder fra blant annet 1. mai-tog i 1919 og 1. mai 1920.

1.4.2: Betydningen for Norge:

Fanen er en gjenstand som tydelig representerer arbeiderbevegelsens mest radikale fase i tida etter første verdenskrig, blant annet i den korte perioden hvor Arbeiderpartiet sto tilsluttet den kommunistiske internasjonale og vurderte muligheten for maktovertakelse og sosialistisk revolusjon. Som fane og tydelig merke i sin samtid blei den brukt ved en lang rekke av arbeiderbevegelsens markeringer i tida etter 1918 eller 1919.

Både motivet og den fysiske fanen er forholdsvis unike og i vårt lands sammenheng uerstattelige. Konsekvensene ved tapet av en slik gjenstand ville være store.

1.4.3: Verdikriterier

Dokumentene oppfyller kriteriet tid, da de representerer en tydelig og spesielt radikal fase i norsk arbeiderbevegelse.

Stedskriteriet er oppfylt fordi fanen er skapt på Rjukan som er et tydelig eksempel på det moderniserende Norge etter 1905, både som ny type eksport-fokusert elektrokjemisk industristed og stedets spesielt sterke arbeiderbevegelse.

Kriteriet mennesker er oppfylt fordi fanen gir et innblikk i en politisk bevegelse og arbeiderbevegelsens utvikling. Likeledes oppfylles kriteriet tema da fanen representerer radikalisme eller revolusjon som politisk fenomen.

Dokumentet har en spesiell form (og materiale) og deler dette samt stil med mange andre av arbeiderbevegelsens faner. Revolusjonsfanen kan muligvis stå som en representant for norsk fanetradisjon?

1.4.4: Unikhet, integritet, trussel og bevaring

Fanens motiv er forholdsvis unik, og dens bruk i framveksten av arbeiderhistorien gjør at dens posisjon i dag er helt spesiell. Fanen er rimelig inntakt, men har forfalt noe. I hvilken grad fanens forfall er stoppet opp, må nøye vurderes av kompetent tekstilkonservator. En bevaringsplan må lages for objektet.

1.5: Juridiske forhold

1.5.1: Eier av fanen er Norsk Industriarbeidermuseum

1.5.2: Forvaltning

Norsk Industriarbeidermuseum forvalter selv fanen.

1.5.3: Tilgang til fanen for publikum er god. Den kan sees daglig i en monter. Museet har god brann- og skallsikring.

1.6: Bevaringsplan

Bevaringsplan for fanen eller fanesamlingen foreligger ikke. Vurdering av fanens situasjon og forhold rundt den bør gjennomføres innen kort tid.

1.7: Konsultasjon og samtykke

Museet har på forhånd varslet objektets mulige kandidatur.

1.8: Risikovurdering

Fanen er per dags dato ikke spesielt truet og oppbevares rimelig trygt, men dens tilstand er uklar og forholdene rundt den kan ganske sikkert forbedres.

1.9: Vurdering av bevaring

Det må innhentes eksternt kompetanse fra tekstilkonservator.

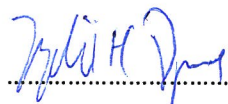
1.10: Resultatet av nominasjonen

Norsk Industriarbeidermuseums engasjement for dokumentarven er knyttet til at vi generelt ønsker at arkivene skal få økt oppmerksomhet og allment kan bli oppfattet å ha svært stor verdi. Spesielt ønsker vi alle ordninger velkommen som kan øke oppmerksomheten rundt bevaring og formidling av privatarkiver.

For Tinn og Notodden kommuner, som er til vurdering som verdensarvsteder, ville det på kort sikt være nyttig å få konkrete dokumenter plassert på listen over Norges dokumentarv. Et slikt resultat ville bidra til oppslutning om, forståelse for og en ide om framdrift i arbeidet med verdensarven.

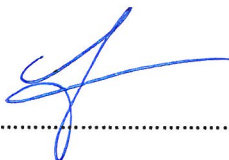
Denne nominasjonen er presentert av:

Kjetil H Djuve, arkivar

..... Vemork 15/09/2011

Jan-Anders Dam-Nielsen, direktør

..... Vemork 15/09/2011

Vedlegg 1 – Plan for privatarkiv ved Norsk Industriarbeidermuseum

Vedlegg 2 – Katalogopplysninger

Vedlegg 3 – «Revolusjonfanen fra Rjukan»; *Kulturhistorie frå Norsk Industriarbeidermuseum og Tinn museum*, hefte nr. 3 (2011), sidene 23-27.